

कृषी समृद्धी योजनेच्या माध्यमातून कृषि क्षेत्रात
भांडवली गुंतवणूक, पायाभूत सुविधा निर्मितीवर भर
देणारे घटक राबविण्यास मान्यता देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन

कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक कृसयो-२०२५/प्र.क्र.३२१/११-अ, ई.ऑ.क्र. १३९९३९९
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय विस्तार, मुंबई-४०० ०३२
दिनांक - ०७ नोव्हेंबर, २०२५

वाचा :-

- १) कृषि व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्रमांक प्रपीवियो-२०२५/प्र.क्र.६६/११-अ, दि.०९.०५.२०२५
- २) कृषि व पदुम विभाग, शासन निर्णय क्रमांक कृसयो-२०२५/प्र.क्र.२१७/११-अ, दि.२२.०७.२०२५
- ३) आयुक्त(कृषि), कृषि आयुक्तालय, पुणे यांचे पत्र क्र.कृआ./कृषि समृद्धी योजना/२-३२७/२०२५,
दि.०३.११.२०२५

प्रस्तावना:-

कृषि क्षेत्रात भांडवली गुंतवणूक वाढवून पायाभूत सुविधा निर्माण करणे, उत्पादन खर्च कमी करणे, उत्पादकता वाढविणे, पीक विविधीकरण करणे, मूल्य साखळी बळकट करणे, तसेच, हवामान अनुकूल आणि शाश्वत शेतीला प्रोत्साहन देऊन शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ करणे, या उद्देशाने सन २०२५-२६ पासून कृषि समृद्धी योजना राबविण्यास संदर्भ क्र. (१) येथील शासन निर्णयान्वये मान्यता देण्यात आली आहे.

कृषि समृद्धी योजना सन २०२५-२६ पासून राबविण्याच्या दृष्टीने संदर्भ क्र.२ येथील शासन निर्णयाद्वारे कार्यपद्धती व मार्गदर्शक सूचना विहित करण्यात आल्या आहेत. त्यानुसार कृषि यांत्रिकीकरण या अंतर्गत विविध शेती उपयोगी यंत्रे पुरविणे, भाडे तत्त्वावर कृषि अवजारे उपलब्ध करून देणे, एकात्मिक कीड नियंत्रण व अन्नद्रव्य घटक व्यवस्थापन, प्लास्टिक अस्तरीकरण, शेततळे, मृद परीक्षण प्रयोगशाळा उभारणी, शेतीसाठी ड्रोन पुरविणे, जैविक निविष्टा निर्मिती केंद्र उभारणे या व इतर अनुषंगिक बाबींचा समावेश विभागामार्फत सद्यस्थितीत राबविण्यात येत असलेल्या योजनांमध्ये आहे.

आयुक्त (कृषि), महाराष्ट्र राज्य, पुणे यांनी त्यांच्या संदर्भ क्र.३ येथील पत्राद्वारे, विभागामार्फत राबविण्यात येणाऱ्या योजनांची व्याप्ती वाढवून, कृषि समृद्धी योजनेच्या माध्यमातून या योजनांतील घटक अधिकाधिक लाभार्थ्यांपर्यंत पोहोचविण्याच्या दृष्टीने शासनाच्या मान्यतेसाठी प्रस्तावित केले आहे. प्रस्तावित केलेले हे घटक, संदर्भ क्र.२ येथील शासन निर्णयाद्वारे विहित

केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांनुसार विभागामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या विद्यमान योजनांचाच विस्तारीत भाग आहेत. सबब, कृषि विभागाच्या प्रचलित योजनांचे स्वरूप विस्तृत करण्याच्या दृष्टीने कृषि समृद्धी योजनेअंतर्गत पुढील घटकांची अंमलबजावणी करण्याकरिता मान्यता देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

प्रस्तावनेत नमूद केलेल्या पार्श्वभूमीवर, कृषि क्षेत्रात भांडवली गुंतवणूक वाढवून पायाभूत सुविधा निर्माण करणे, उत्पादन खर्च कमी करणे, उत्पादकता वाढविणे, पीक विविधीकरण करणे, मूल्य साखळी बळकट करणे, तसेच, हवामान अनुकूल आणि शाश्वत शेतीला प्रोत्साहन देऊन शेतकऱ्यांच्या उत्पन्नात वाढ करण्याच्या हेतूने पुढील घटकांची अंमलबजावणी करण्यास याद्वारे मान्यता देण्यात येत आहे.

(१) ट्रॅक्टर चलित रुंद सरी वरंबा (BBF) यंत्र पुरवठा करणे :-

रुंद सरी वरंबा (BBF) ही एक वातावरण बदल अनुकूल शेती पद्धती आहे. या पद्धतीचा वापर सद्यस्थितीत राज्यभरात केला जात असून, सदर पद्धत सोयाबीन, हरभरा, मका, भूईमूग या पिकांसाठी उपयुक्त आहे. यास्तव, या पद्धतीचा वापर राज्यातील जास्तीत जास्त शेतकऱ्यांकडून होण्याच्या दृष्टीने राज्यभरात २५,००० ट्रॅक्टर चलित रुंदी सरी वरंबा यंत्र पुरवठा करण्यास मान्यता देण्यात येत आहे.

अ) उद्देश:-

१. रुंद सरी वरंबा पद्धतीने (BBF) पेरणी करून जास्त/कमी पावसामुळे होण्या-या नुकसानीची तीव्रता कमी करणे.
२. शेतजमिनीतील पाण्याचे योग्य व्यवस्थापन करणे.
३. मृदसंधारण आणि जलसंधारण करण्यास प्रोत्साहन देणे.
४. शेतकऱ्यांच्या उत्पादनात वाढ करून शाश्वत शेतीस प्रोत्साहन देणे.

ब) रुंद सरी वरंबा यंत्र वापराचे फायदे :-

१. अतिरिक्त पाण्याचा निचरा चांगला होत असल्याने पिकांचे नुकसान कमी होते.
२. मूलस्थानी जलसंधारणानुसार कमी पाऊस झाल्यास जमिनीतील ओलावा टिकून राहतो.
३. हवा खेळती राहते, झाडांची वाढ चांगली होते.
४. प्रति रुंद सरी वरंबा (BBF) एका हंगामात साधारण १०० हेक्टर क्षेत्र पेरणी करता येईल. त्यानुसार २५००० BBF यंत्रांचा पुरवठा राज्यातील शेतकऱ्यांना केल्यास, त्या माध्यमातून राज्यात हंगाम कालावधीत २५ लाख हेक्टर क्षेत्र व्यापता येईल व त्याद्वारे सदर क्षेत्रासाठी बियाण्याचा वापर ३०-४०% पर्यंत कमी होईल.
५. एकाच वेळी पेरणी, खत टाकणे आणि सऱ्या तयार करणे शक्य होते.
६. कमी मजूर लागतात, यांत्रिकीकरणामुळे वेळेवर कामे करणे शक्य होते आणि वेळ व खर्चात बचत होते.

७. तसेच, २५ लाख हेक्टर क्षेत्रावरील पिकांची पारंपारिक पद्धतीच्या तुलनेत उत्पादकता १५-२०% वाढेल.

क) लाभार्थी :-

१. वैयक्तिक शेतकरी
२. शेतकरी गट, शेतकरी उत्पादक कंपनी व कृषि क्षेत्रात कार्यरत शेतकरी उत्पादक सहकारी संस्था (FPOs)

ड) योजनेंतर्गत लाभार्थी निवडीचे निकष :-

१. स्वतःच्या नावे जमीन असावी व स्वतःच्या नावे किंवा कुटुंबातील इतर सदस्यांच्या नावे ट्रॅक्टर असणे आवश्यक.
२. शेतकरी गटातील कोणत्याही एका सदस्याच्या नावे ट्रॅक्टर असणे आवश्यक.

इ) लाभार्थी निवड कार्यपद्धती:-

१. रुंद सरी वरंबा पद्धत (BBF) यंत्रांसाठी, शेतक-यांना अर्ज सादर करण्यासाठी Mahadbt portal वर स्वतंत्रपणे (यांत्रिकीकरण योजनेतून न करता) सुविधा विकसित करुन प्रथम अर्ज करणा-यास प्रथम प्राधान्य (FCFS) अशी यादी प्रसिध्द केली जाईल.
२. सदर यंत्र पुरवठ्याचे उर्वरित निकष कृषी यांत्रिकीकरण उप-अभियान योजनेप्रमाणे लागू राहतील.

ई) रुंद सरी वरंबा पद्धत (BBF) यंत्रासाठी येणारा खर्च/अनुदानाचे स्वरूप :-

- कृषि यांत्रिकीकरण उप अभियान (SMAM) या योजनेंतर्गत रुंद सरी वरंबा यंत्राकरिता यंत्राच्या किंमतीच्या ५०% किंवा जास्तीत जास्त रु. ७० हजाराच्या मर्यादेत अनुदान देय आहे. त्यानुसार याअंतर्गत अनुदान अनुज्ञेय असेल.
- अशाप्रकारे एकूण २५००० रुंद सरी वरंबा पद्धत (BBF) यंत्रासाठी अधिकतम रु.१७५.०० कोटी निधी देय राहिल.

उ) अनुदान वितरणाची कार्यपद्धती :-

लाभार्थी निवड महाडीबीटी पोर्टलव्दारे प्रथम अर्ज करणा-यास प्रथम प्राधान्य (FCFS) या तत्वावर केल्यानंतर पुढील कार्यवाही क्षेत्रीय पातळीवर करण्यात येईल.

१. निवड झालेल्या पात्र अर्जदारांच्या कागदपत्रांची छाननी सहाय्यक कृषि अधिकारी करतील.
२. पूर्वसंमती तालुका कृषि अधिकारी देतील.
३. यंत्राची खरेदी झाल्यानंतर स्थळ तपासणी मंडळ कृषि अधिकारी करतील.
४. स्थळ तपासणीच्या आधारे तालुका कृषि अधिकारी अनुदान देण्याकरिता, जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांना शिफारस करतील.

(२) वैयक्तिक शेततळे:-

महाराष्ट्रातील शेती ही प्रामुख्याने पावसावर अवलंबून आहे. पावसाचे प्रमाण व वेळेच्या अनिश्चिततेमुळे पाण्याच्या कमतरतेने पिकांचे नुकसान होते. शेततळे हे या समस्येवरील उपाय म्हणून उदयास येत आहे. या बाबीचा विचार करून आयुक्तालयाकडून प्रस्तावित १४००० शेततळे खोदकामासाठी मान्यता देण्यात येत आहे. सद्यस्थितीत शेततळ्यांची विविध आकारमानाचे आठ प्रकार प्रचलित आहेत. यापैकी लाभार्थ्यांनी जरी विविध आकाराची शेततळी घेतली तरी, जास्तीत जास्त मध्यम आकाराच्या (२५ X २० X ३ मीटर) शेततळ्यासाठी अनुज्ञेय असलेले रु.६६,६३३/- प्रति शेततळे अनुदान अनुज्ञेय असेल. अशाप्रकारे एकूण १४००० शेततळे खोदकामासाठी अधिकतम रु.९३.०० कोटी निधी देय राहिल.

अ) उद्दिष्ट्ये:-

१. शेतकऱ्यांना शेततळे खोदण्यास प्रोत्साहन देऊन मूलस्थानी जलसंधारण करणे व महाराष्ट्राला दुष्काळमुक्त करण्याच्या दिशेने पाऊल टाकणे.
२. पिकांसाठी संरक्षित सिंचनाची उपलब्धता सुनिश्चित करणे.
३. अवर्षणग्रस्त भागात पिकांच्या संवेदनशील वाढीच्या अवस्थेत पाणी उपलब्ध करून उत्पादनात वाढ करणे.
४. शाश्वत सिंचनाची सोय उपलब्ध करून शेतकऱ्यांना आर्थिक स्थैर्य मिळवून देण्यास मदत करणे.

ब) शेततळ्यांमुळे होणारे फायदे :-

- **अनियमित पावसावर मात :** पावसाचे पाणी साठवल्यास ते दुष्काळसदृश परिस्थितीत पिकांना जीवनदायी ठरू शकते.
- **संरक्षित सिंचन आणि उत्पन्नात वाढ :** पिकांना गरजेनुसार पाणी मिळाल्याने पीक नष्ट होण्यापासून वाचते, अपेक्षित उत्पादन मिळते, तसेच, पाण्याची उपलब्धता वाढल्याने शेतकऱ्यांना रबी व उन्हाळी हंगामातही नगदी पिके घेणे शक्य होऊन पिकांची घनता (Cropping intensity) वाढते.
- **रब्बी हंगामातील अतिरिक्त सिंचनाचे क्षेत्र वाढ:-** एका शेततळ्यामुळे साधारणतः १ हेक्टर संरक्षित सिंचनाचा लाभ होऊ शकतो. त्यामुळे अतिरिक्त सिंचन क्षेत्र वाढून रब्बी पीकांना लाभ होईल व पीक पद्धतीत बदल करणेही शक्य होईल.
- **पूरक व्यवसायांना चालना :** शेततळ्यात मत्स्यपालन (मासेमारी) किंवा बदकपालन यांसारखे पूरक व्यवसाय करता येतात, ज्यामुळे शेतकऱ्याला अतिरिक्त आर्थिक लाभ मिळू शकतो.
- **भूजल पुनर्भरण :** शेततळ्यातील पाणी जमिनीत मुरून भूगर्भातील पाण्याची पातळी वाढण्यास मदत होते.

ड) लाभार्थी पात्रता निकष :-

- या बाबीचा लाभ घेण्यासाठी अर्जदार शेतकरी महाराष्ट्र राज्यातील ७/१२ धारक असावा व अॅग्रीस्टॅक फार्मर रजिस्ट्रीमध्ये नोंदणीकृत असावा.

- अर्जदार शेतकऱ्याकडे स्वतःच्या नावे कमीत कमी ०.४० हे. जमीन असावी, तर कोकण विभागासाठी क्षेत्राची अट ०.२० हेक्टर इतकी राहिल. मात्र कमाल क्षेत्र धारणेची मर्यादा नाही.

शेततळ्यासाठी जागा निवडीचे तांत्रिक निकष :-

- ❖ शेततळे खोदण्यास जागा तांत्रिकदृष्ट्या योग्य असणे आवश्यक आहे.
 - ❖ ज्या जमिनीतून पाणी पाझरण्याचे प्रमाण कमी आहे, अशी जमिन असलेल्या जागेची निवड करण्यात येईल. काळी जमीन ज्यात चिकण मातीचे प्रमाण जास्त आहे, अशा जमिनी शेततळ्यास योग्य असल्याने निवड करण्यात येईल.
 - ❖ मुरमाड, वालुकामय, सच्छिद्र खडक अशी जमीन असलेली जागा शेततळ्यासाठी निवडू नये.
 - ❖ ज्या ठिकाणी जमिनीचा उतार सर्वसाधारण ३ टक्क्याच्या आत आहे, त्या ठिकाणी शेततळी घेण्यात यावीत. ३ टक्क्यापेक्षा अधिक उताराच्या जमिनीवर शेततळे घेण्यात येऊ नये.
 - ❖ नाल्याच्या /ओहोळाच्या प्रवाहात शेततळे घेण्यात येवू नये.
 - ❖ इनलेट/ आऊटलेट विरहीत शेततळ्यासाठी पुनर्भरणाकरीता अतिरिक्त अपधाव उपलब्ध असल्याची खातरजमा करण्यात येईल.
 - ❖ सभोवतालच्या जमिनीत दलदल व चिबड होईल, तसेच, शेततळ्यातून पाणी पाझरून लगतच्या शेतकऱ्याच्या स्थावर/जंगम मालमत्तेचे नुकसान होईल अशा जमिनी शेततळ्यासाठी निवडण्यात येवू नयेत.
- ज्या शेतकऱ्यांनी शेततळे खोदकामासाठी यापूर्वी शासनाच्या कोणत्याही योजनेचा लाभ घेतलेला नाही, त्यांना या घटकाचा लाभ अनुज्ञेय राहिल.

इ) लाभार्थ्यांची निवड प्रक्रिया:-

१. सदर बाबींचा लाभ घेण्यासाठी, लाभार्थी शेतकऱ्यांनी कृषी विभागाच्या महाडीबीटी प्रणालीद्वारे ऑनलाईन अर्ज करणे बंधनकारक राहिल.
२. महाडीबीटी पोर्टलद्वारे प्राप्त अर्जातून आर्थिक लक्षांकाच्या अधीन राहून प्रथम अर्ज करणाऱ्यास प्रथम प्राधान्य (FCFS) या तत्वावर लाभार्थी निवड करण्यात येईल.
३. सर्वसाधारण प्रवर्गातील लाभार्थ्यांसाठी तालुका हा घटक म्हणून ग्राह्य धरण्यात येईल, तर अनुसूचित जाती/जमाती प्रवर्ग, तसेच, दिव्यांग प्रवर्गातील लाभार्थ्यांची निवड करण्यासाठी, जिल्हा घटक म्हणून ग्राह्य धरण्यात येईल.
४. निवड झालेल्या लाभार्थ्यांच्या कागदपत्रांची छाननी करून, त्यापैकी पात्र लाभार्थ्यांची स्थळ पाहणी संबंधित सहाय्यक कृषि अधिकारी करतील.
५. तांत्रिकदृष्ट्या पात्र प्रस्तावांना, तालुका कृषि अधिकारी यांचेमार्फत आवश्यक तांत्रिक/प्रशासकीय मान्यता/कार्यारंभ आदेश देण्यात येईल.
६. शेततळे खोदकामाचे काम पूर्ण झाल्यानंतर, संबंधित उप कृषि अधिकारी यांचेमार्फत स्थळ तपासणी करण्यात येईल.
७. स्थळ तपासणीच्या आधारे, तालुका कृषि अधिकारी अनुदान वितरणासाठी जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांना शिफारस करतील.

ई) अंमलबजावणीसाठी निधीची उपलब्धता/अनुदानाचे स्वरूप:- शेततळे खोदकामासाठी मृद व जलसंधारण विभाग शासन निर्णय क्र. मापद-२०२२/प्र.क्र.५२८/जल-७ दि. २७.११.२०२४ अन्वये निर्गमित सुधारित आर्थिक मापदंडाप्रमाणे १००% अनुदान ग्राह्य धरण्यात आले आहे. तसेच, विभागाच्या मुख्यमंत्री शाश्वत कृषि सिंचन योजनेंतर्गतही शेततळे खोदकामासाठी १०० टक्के अनुदान दिले जाते. त्याच धर्तीवर सर्वसाधारण क्षेत्रासाठी तसेच, आदिवासी उपयोजना व डोंगराळ क्षेत्रासाठी पुढीलप्रमाणे अनुदान देय राहील :-

सर्वसाधारण क्षेत्र:-

अ. क्र.	आकारमान (मीटरमध्ये)	बाजू उत्तार १:१		बाजू उत्तार १:१.५	
		शेततळे खोदकाम		शेततळे खोदकाम	
		खोदकाम (घनमीटर)	देय अनुदान (₹)	खोदकाम (घनमीटर)	देय अनुदान (₹)
१	१५ X १५ X ३	४४१	२१,२५५	३५१	१६,८६९
२	२० X १५ X ३	६२१	३१,०१६	५०९	२४,४५३
३	२० X २० X ३	८७६	४६,१०८	७४१	३६,१५१
४	२५ X २० X ३	१,१३१	६१,१९९	९७४	४७,२०२
५	२५ X २५ X ३	१,४६१	८०,९८७	१,२८१	६५,२८९
६	३० X २५ X ३	१,७९१	१,००,७७५	१,५८९	८३,३७७
७	३० X ३० X ३	२,१९६	१,२५,२५८	१,९७१	१,०६,१६०
८	३४ X ३४ X ३	२,८९२	१,६७,४३७	२,६३१	१,४५,६१९

आदिवासी उपयोजना व डोंगराळ क्षेत्र:-

अ.क्र.	आकारमान (मीटरमध्ये)	बाजू उत्तार १:१		बाजू उत्तार १:१.५	
		शेततळे खोदकाम		शेततळे खोदकाम	
		खोदकाम (घनमीटर)	देय अनुदान (₹)	खोदकाम (घनमीटर)	देय अनुदान (₹)
१	१५ X १५ X ३	४४१	२३,३७४	३५१	१८,५५५
२	२० X १५ X ३	६२१	३३,९९९	५०९	२६,८९६
३	२० X २० X ३	८७६	५०,३१६	७४१	३९,७११
४	२५ X २० X ३	१,१३१	६६,६३३	९७४	५१,८७९
५	२५ X २५ X ३	१,४६१	८८,००६	१,२८१	७१,४४४
६	३० X २५ X ३	१,७९१	१,०९,३७९	१,५८९	९१,००९
७	३० X ३० X ३	२,१९६	१,३५,८०९	१,९७१	१,१५,६३०
८	३४ X ३४ X ३	२,८९२	१,८१,३३१	२,६३१	१,५८,२५९

उ) निधी वितरण:- काम पूर्ण झालेल्या शेततळ्यांसाठी अनुज्ञेय अनुदान संबंधित शेतकऱ्यांच्या आधार संलग्न बँक खात्यात थेट लाभ हस्तांतरणाच्या माध्यमातून (DBT) वर्ग करण्यात येईल.

(३) शेतकरी सुविधा केंद्र उभारणी करणे:-

या घटकांतर्गत शेतीचे उत्पादन वाढविण्याच्या दृष्टीने राज्यातील शेतकरी, शेतकरी उत्पादक कंपनी/गट यांच्या सहभागातून शेतीसाठी उपयुक्त संसाधनांचा पुरवठा करण्याच्या दृष्टीने राज्यात २७७८ शेतकरी सुविधा केंद्रे उभारण्यास मान्यता देण्यात येत आहे. कृषि विभागामार्फत प्रचलित योजनांच्या माध्यमातून ज्या विविध सुविधा पुरविल्या जातात, त्या सुविधा या एकाच घटकाच्या माध्यमातून देण्यात येतील.

अ) उद्दिष्टे:-

१. शेतकऱ्यांना सामुदायिक स्वरूपात शेतीसाठी आवश्यक त्या सुविधा किफायतशीर दरात उपलब्ध करून देणे.
२. जमीन सुपीकता वाढवणे.
३. जैविक निविष्टांचे उत्पादन ग्राम स्तरावर करून शेतीचा उत्पादन खर्च कमी करणे .
४. ग्राम स्तरावर अवजारे बँक च्या माध्यमातून शेतक- यांना कमीत कमी खर्चामध्ये शेतीमधील श्रम कमी करणारी, वेळ आणि खर्चाची बचत करणारी औजारे व यंत्रसामुग्री माफक दरामध्ये उपलब्ध करून देणे.
५. स्थानिक परिस्थितीनुरूप ग्राम स्तरावर उपलब्ध होणा-या शेतीमालाचे संकलन, प्रतवारी, साठवणूक, प्रक्रिया व विपणनासाठी सामुदायिक सुविधा निर्माण करणे .
६. ग्राम स्तरावर रोजगार निर्मिती वाढविणे.
७. स्थानिक स्तरावर कीड व रोगाचे सर्वेक्षण आणि विश्लेषण करून, त्या अनुषंगाने कमी खर्चिक सामुदायिक नियंत्रण पद्धतीसाठी आवश्यक सुविधा निर्माण करून देणे.
८. सामुदायिक पद्धतीची सिंचन सुविधा निर्माण करण्यासाठी सहाय्य करणे.

ब) स्वरूप :-

या बाबी मध्ये नमूद केलेले उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी, प्रस्तावित बाबींची अंमलबजावणी करून शेतकऱ्यांना सुविधा देण्यासाठी राज्यात एकूण २७७८ शेतकरी उत्पादक कंपनीची निवड करण्यात येईल. उत्पादक कंपनीला घटकनिहाय देय अनुदानाच्या मर्यादेत कामाच्या प्रगतीनुसार तीन वर्षांच्या कालावधीत अनुदान देण्यात येईल. यामध्ये सर्वसाधारण प्रकल्पमूल्य रुपये ३.०० कोटी असेल. याहून अधिक प्रकल्पमूल्य असल्यास, उर्वरित खर्च शेतकरी उत्पादक कंपनीने स्वतः करणे आवश्यक आहे. शेतकरी उत्पादक कंपनीच्या कार्यक्षेत्रातील सर्व गावांतील सर्व शेतकऱ्यांना या घटकाचा लाभ देणे कंपनीस बंधनकारक राहील. अशाप्रकारे, २७७८ शेतकरी सुविधा केंद्रांसाठी अधिकतम रु.५००० कोटी इतके अनुदान देय राहील.

क) अंमलबजावणीसाठी शेतकरी उत्पादक कंपन्यांची निवड करण्याचे निकष व कार्यपद्धती:-

१. शेतकरी उत्पादक कंपनी भारतीय नोंदणी कायद्यांतर्गत नोंदणीकृत असणे आवश्यक आहे.

२. माहे ऑक्टोबर, २०२५ अखेर कंपनीस ३ वर्ष पूर्ण झालेली असणे बंधनकारक राहिल.
३. जिल्हास्तरावर प्राप्त होणाऱ्या प्रस्तावातून कंपनीच्या कार्यक्षमतेच्या आधारे मूल्यांकन करून जिल्हास्तरीय समिती मार्फत कंपनीची निवड करण्यात येईल.
४. कंपनीच्या कार्यक्षेत्रांतर्गत येणाऱ्या गावांपैकी कंपनीचे जिथे सर्वाधिक सभासद आहेत, ते गाव मुख्यालय म्हणून घोषित करून कार्यक्षेत्रातील किती क्षेत्रासाठी व किती शेतकऱ्यांना शेतकरी सुविधा केंद्राचा लाभ दिला जाईल याची माहिती सादर करणे आवश्यक राहिल.
५. जिल्हास्तरीय समितीने कंपनीची निवड केल्यानंतर एक महिन्याच्या आत कंपनीने, प्रकल्प अहवालाच्या २०% रक्कम, कंपनीच्या अकाउंटला जमा करणे आवश्यक राहिल. ज्या ठिकाणी कंपनी स्वःहिश्याची रक्कम बँक कर्ज स्वरूपात उभारणार असेल, अशा ठिकाणी कंपनी निवड झाल्यानंतर एक महिन्याच्या आत बँकेकडून तत्त्वतः कर्ज मंजुरी पत्र (In principle sanction letter) प्राप्त करून सादर करणे आवश्यक राहिल. तथापि, या मंजुरी पत्रासोबत प्रकल्प अहवालाच्या १० टक्के कंपनी हिश्याची रक्कम कंपनीच्या खात्यावर जमा करणे देखील अनिवार्य राहिल. यापुष्ट्यर्थ दस्तऐवजासह सविस्तर प्रकल्प अहवाल पूर्वसंमतीकरिता, तालुका कृषी अधिकारी कार्यालयास सादर करणे आवश्यक राहिल. कंपनी निवड ही पूर्वसंमती ग्राह्य धरली जाणार नाही.
६. जिल्ह्यासाठी विहित लक्षांकापेक्षा जास्त प्रस्ताव प्राप्त झाल्यास, कंपनीच्या कार्यक्षेत्रातील पीक पद्धती, कंपनीची कार्यक्षमता, शेतकऱ्यांच्या समस्या व आवश्यक तंत्रज्ञान, कोरडवाहू क्षेत्राची व्याप्ती इत्यादी बाबींचा विचार करून जिल्हास्तरीय समितीने निश्चित केलेल्या निकषांच्या आधारे मूल्यांकन करून त्याआधारे कंपनीची निवड करावी.
७. जिल्ह्यासाठी निश्चित केलेल्या लक्षांकापेक्षा जास्त प्रस्ताव प्राप्त झाल्यास कंपनीच्या कार्यक्षेत्रातील पीक पद्धती, कंपनीची कार्यक्षमता, शेतकऱ्यांच्या समस्या व आवश्यक तंत्रज्ञान, कोरडवाहू क्षेत्राची व्याप्ती इत्यादी बाबींचा विचार करून जिल्हास्तरीय समितीने निश्चित केलेल्या निकषांच्या आधारे मूल्यांकन करून त्याआधारे कंपनीची निवड करावी.
८. कृषी विभागाच्या विविध योजनांतर्गत स्थापन झालेल्या शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना योजनेअंतर्गत प्राधान्य देण्यात येईल.

ड) अंमलबजावणीची कार्यपद्धती :-

१. जिल्हास्तरावर संबंधित विभागाचे विभागीय कृषि सहसंचालक आणि राज्यस्तरावर आयुक्त, कृषि यांच्या अध्यक्षतेखाली योजना संनियंत्रण व अंमलबजावणी समित्या स्थापन करण्यात येतील.
२. कृषी आयुक्तालयामार्फत प्रकल्प संचालक, आत्मा यांना जिल्हानिहाय लक्षांक कळविण्यात येईल.
३. इच्छुक शेतकरी उत्पादक कंपनी आपला अर्ज संबंधित तालुक्याचे तालुका कृषी अधिकारी कार्यालयास सादर करेल.

४. तालुका कृषी अधिकारी कार्यालयामार्फत प्राप्त अर्जांची छाननी करून प्रस्ताव प्रकल्प संचालक, आत्मा, कार्यालयास सादर करण्यात येईल.
५. प्रकल्प संचालक, आत्मा, कार्यालयामार्फत योजनेच्या जिल्हास्तरीय समिती पुढे सर्व अर्ज ठेऊन प्राप्त अर्जामधून पात्र असणाऱ्या कंपनीची निवड जिल्हास्तरीय समिती करेल.
६. जिल्हास्तरीय समितीमार्फत निवड झालेल्या कंपनीला, प्रकल्प संचालक, आत्मा, कंपनीच्या नावे निवड पत्र देण्यात येईल.
७. निवडपत्र दिल्यानंतर १ महिन्याच्या आत योजनेच्या निकषानुसार आवश्यक दस्तऐवजांसह सविस्तर प्रकल्प अहवाल पूर्व संमतीकरिता तालुका कृषी अधिकारी कार्यालयास सादर करावा.
८. कंपनीमार्फत प्राप्त होणाऱ्या सविस्तर प्रकल्प अहवालाची छाननी, प्रकल्प संचालक, आत्मा, कार्यालयामार्फत करण्यात येईल व प्राप्त प्रस्तावातील पात्र बाबी राबविण्याकरता जिल्हास्तरीय समितीमार्फत अंतिम मान्यता देण्यात येईल.
९. कंपनीचे दैनंदिन कामकाज, तसेच, सविस्तर प्रकल्प अहवाल तयार करणे व योजनेची अंमलबजावणी करणे ही कामे करण्यासाठी, कंपनीस एका कंत्राटी व्यवस्थापकाची, तसेच, कंपनीच्या नियमित आर्थिक व्यवहारांचे काम करण्यासाठी कंत्राटी अकाउंटंटची नेमणूक करणे आवश्यक राहिल. कंपनीचा व्यवस्थापक हा Agriculture/Horticulture/ABM तत्सम विषयातील तज्ञ असणे आवश्यक राहिल. व्यवस्थापक व अकाउंटंट यांच्या निवडीचे पॅनल विभागीय कृषी सहसंचालक कार्यालयामार्फत निश्चित करून देण्यात येईल. या पॅनल मध्ये समाविष्ट असणाऱ्यापैकीच, व्यवस्थापक व अकाउंटंटची निवड करणे कंपनीस बंधनकारक असेल. कोणत्याही परिस्थितीत या पॅनल बाहेरील कोणत्या व्यक्तीस व्यवस्थापक व अकाउंटंट म्हणून नेमता येणार नाही. व्यवस्थापक व अकाउंटंट यांची मानधन निश्चिती कंपनी करेल. व्यवस्थापक यांना प्रतिमाह किमान रु.१०,०००/- व अकाउंटंट यांना प्रतिमाह किमान रु. ८०००/- याप्रमाणे, मानधन कंपनीमार्फत देय राहिल.

इ) शेतकरी सुविधा केंद्र स्थापन करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या पायाभूत सुविधा :-

१. **जागा उपलब्धता** :- शेतकरी सुविधा केंद्र स्थापन करण्यासाठी कंपनीच्या नावे किंवा किमान १० वर्षांच्या भाडेकरार तत्वावर जागा उपलब्ध करून घेणे किंवा ग्रामपंचायती कडील उपलब्ध असलेल्या जागा सुविधा केंद्रास उपलब्ध करून घेणे अनिवार्य राहिल.
२. **बांधकाम** :- शेतकरी सुविधा केंद्र संचालित करण्यासाठी आवश्यक असणारी यंत्रसामुग्री, प्रयोगशाळा, साठवणूक केंद्र, संकलन केंद्र, प्रतवारी केंद्र, शीतवाहन याशिवाय त्या गावच्या स्थानिक शेतकऱ्यांच्या गरजेनुसार आवश्यक असणाऱ्या सुविधा निर्माण करण्यासाठी किमान ५००० चौरस फूट क्षेत्रावर बांधकाम करता येईल. त्यापैकी १५०० चौरस फूट क्षेत्र हे प्रयोगशाळा, कार्यालय व जैविक निविष्टा उत्पादन केंद्र याकरीता अनिवार्य बांधकाम राहिल.
३. **अनिवार्य बाबी** :-
 - ३.१) **बांधकाम**:- या बाबी अंतर्गत कंपनीचे कार्यालय, मृद चाचणी प्रयोगशाळा, जैव निविष्टा उत्पादन केंद्र, तसेच, अवजारे बँक मधील अवजारे ठेवण्यासाठी बांधकाम, तसेच, कंपनीस इतर आवश्यक बांधकामांचा समावेश राहिल. या घटकांतर्गत उच्चतम १५०० चौरस फुटांचे बांधकाम करता येईल.

३.२) मृदा नमुना तपासणी प्रयोगशाळा (Mini soil testing Lab):- भारतीय कृषी संशोधन संस्था (ICAR) या संस्थेमार्फत प्रमाणित करण्यात आलेल्या मृदा चाचणी प्रयोगशाळा या घटकांतर्गत घेता येतील. यामध्ये मृदा चाचणी उपकरण संच व आवश्यक रसायने यांचा समावेश राहिल. या प्रयोग शाळेमध्ये गावातील शेतकऱ्यांचे माती नमुने सशुल्क तपासून देणे व तपासणी करण्यात येणाऱ्या नमुनांची Soil Health Card portal नंबर नोंदणी करणे कंपनीस बंधनकारक राहिल. माती परीक्षण प्रयोगशाळा स्थापन करण्याच्या दृष्टीने संस्थांची निवड, भारतीय कृषि अनुसंधान परिषदेने मान्यता दिलेल्या संस्थांमधून empanelment च्या माध्यमातून करण्यात येईल.

३.३) जैविक निविष्टा निर्मिती केंद्र (BRC):-

या घटकाची अंमलबजावणी डॉ. पंजाबराव देशमुख जैविक शेती मिशन या योजनेच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार करण्यात येईल.

३.४) भाडेतत्वावर कृषी अवजारे उपलब्धता केंद्र माफक दरामध्ये शेतकऱ्यांना शेती करण्यासाठी आवश्यक यंत्रसामुग्री, अवजारे व ड्रोन उपलब्ध करून देण्यासाठी सामुदायिक अवजारे बँक स्थापन करणे आवश्यक आहे. कृषी यांत्रिकीकरण उप अभियान योजनेमधील सर्व पात्र उपकरणे व त्यामधील किमतीचे मापदंड ग्राह्य राहतील. कंपनीस कोणत्या यंत्राची व अवजारांची आवश्यकता आहे, याबाबत स्थानिक पीक पद्धतीनुसार निश्चिती कंपनीने करावी. त्याबाबत लेखी स्वरूपात, प्रकल्प संचालक, आत्मा, कार्यालयास कळवावे. कृषी यांत्रिकीकरण उप अभियान योजनेमधील नियमावलीनुसार अवजारे खरेदी पूर्ण करावी.

३.५) एकात्मिक कीड नियंत्रण उपाययोजना :- या घटकांतर्गत जैविक कीड नियंत्रण करण्यासाठी आवश्यक असणारे प्रकाश सापळे, कामगंध सापळे आणि lures व इतर आवश्यक जैविक व अन्नद्रव्य घटक इ. शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्यात येतील. याकरिता केंद्र शासन व विभागामार्फत राबविण्यात येत असलेल्या प्रचलित योजनांमध्ये विहित केलेले अनुदान देय राहिल.

योजनेच्या प्रकल्पातील उपरोक्त **अनिवार्य घटकांकरिता** अंदाजे आवश्यक रक्कम खालीलप्रमाणे आहे:-

(रुपये लाखात)

अ. क्र.	प्रकल्पाचे घटक	अनुदानाचे प्रमाण	अंदाजे आवश्यक रक्कम मापदंड	उपलब्ध करून द्यावयाची अंदाजित रक्कम
१	ग्रामस्तरीय मृदा नमुना तपासणी प्रयोगशाळा (Mini soil testing Lab)	१०० %	१.५०	१.५०
२	जैविक निविष्टा निर्मिती केंद्र (BRC)	७५ % अथवा रु.५ लक्ष यापैकी कमी असलेली रक्कम	६.६७	५.०० (कमाल)
३	भाडे तत्वावर कृषी अवजारे उपलब्धता केंद्र	४० %	१००.००	६०.००

४	एकात्मिक कीड नियंत्रण उपाययोजना करिता आवश्यक सामग्री (सोलर / फेरोमेन / लुर्स व इतर आवश्यक जैविक व अन्नद्रव्य घटक)	केंद्र/राज्य शासन प्रचलित योजनांनुसार	--	--
५	गोडाऊन बांधकाम	५० %	२५.००	१२.५०
एकूण (अ)			१३३.१७	७९.००

अनिवार्य बाबींतर्गत वरील बाबीं व्यतिरिक्त विभागाच्या प्रचलित योजनांमध्ये अनुज्ञेय असलेले इतर घटक अंतर्भूत करावयाचे झाल्यास, त्याकरिता केंद्र व राज्य शासनाच्या या संदर्भातील प्रचलित योजनांमध्ये विहित केलेल्या मानकांनुसार अनुदान देय राहील. अनिवार्य बाबींतर्गत अधिकतम रु. १०४ लक्ष इतके अनुदान तर ऐच्छिक बाबींतर्गत अधिकतम रु. ७६.०० लाख एवढे अनुदान देय राहील. म्हणजेच, शासनाकडून शेतकरी सुविधा केंद्राकरिता एकूण देय कमाल अनुदान मर्यादा रु. १.८० कोटी इतकी राहील.

४. गावाच्या निकडीनुसार आवश्यक बाबी (ऐच्छिक बाबी) :- गावामध्ये उत्पादित होणाऱ्या मालाचे संकलन, प्राथमिक प्रक्रिया व साठवणूक, तसेच, मूल्यवृद्धी करता आवश्यक सुविधा शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देण्याकरिता, एकात्मिक फलोत्पादन विकास कार्यक्रमांतर्गत काढणी पश्चात तंत्रज्ञान या उपघटकांतर्गत समाविष्ट होणाऱ्या सर्व घटकांचा या अंतर्गत समावेश करण्यात येईल. यामध्ये सामुदायीक सिंचन सुविधेकरिता लाभ देता येईल. गावातील शेतकऱ्यांच्या आवश्यकतेनुसार बाब निवडण्याचे स्वातंत्र्य शेतकरी सुविधा केंद्रास राहील. ऐच्छिक बाबींतर्गत अधिकतम रु. ७६.०० लाख एवढे अनुदान देय राहील.

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
A. एकात्मिक काढणीपश्चात व्यवस्थापन		
A.१	फार्म गेट पॅकहाऊस चलित हाताळणी ट्रॉली, सॉर्टिंग टेबल आणि फार्म गेट स्टँडअलोन शीतगृह इ.सुविधांसह.	कमाल रु.२५.०० लाख, प्रति युनिट, प्रति लाभार्थी आकारमान- ९ मी. X ६ मी.
A.२	एकात्मिक पॅक हाऊस कन्व्हेयर बेल्ट, संकलन व प्रतवारी केंद्र, वॉशिंग, ड्रायिंग यार्ड आणि भारत्तोलन, एचपीटी, स्टॅकिंग (क्रेट्स), डॉक लेव्हलर सिस्टम, पूर्व-शीतकरण (आवश्यक असल्यास), शीतखोली ट्रान्झिट आणि शीतवाहन इ.सुविधांसह. Add-on सह	कमाल रु. १६०.०० लाख प्रति लाभार्थी आकारमान- १८मी. X २२मी.

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
A.३	संकलन एकत्रीकरण केंद्र कन्व्हेयर बेल्ट, संकलन व प्रतवारी केंद्र, वॉशिंग, ड्रायिंग, वजन पूल, स्वयंचलित संगणकीकृत प्रणाली, एचपीटी, बीओपीटी, स्टॅकिंग (क्रेट्स), डॉक लेव्हलर सिस्टम, पुर्व-शीतकरण (आवश्यक असल्यास) आणि शीतखोली ट्रान्झिट इ. सुविधांसह. Add-on सह	कमाल रु. ३२०.०० लाख, प्रति लाभार्थी आकारमान- २२ मी. X २६ मी.
A.४	पूर्वशीतकरण गृह	कमाल रु. ५.०० लाख प्रति मेट्रीक टन
A.५	फिरते पूर्व शीतकरण-गृह	रु. ३०.०० लाख
A.६	शीतखोली	
	१.शीतखोली (स्टेजिंग)	कमाल रु. ५२.०० लाख
	२.सौरउर्जा शीतखोली	C१, C२, C३ आणि C६ मध्ये प्रस्तावित केल्याप्रमाणे स्वतंत्रपणे घेता येईल.
A.७	शीतगृह युनिट प्रकार-१ (सी.एस-१)	
	१.शीतगृह युनिट प्रकार -१ (सी-एस.१) सिंहिल बांधकाम PUF/PIR पॅनेलसह, अँन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, अँडमिनिस्ट्रेटीव ब्लॉक, सुरक्षा/अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इ. सुविधांसह.	रु. ९६०० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	२. शीतगृह युनिट प्रकार-१ (सी.एस-१) सिंहिल आणि पीइबी बांधकाम PUF/PIR पॅनेल सह, अँन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, अँडमिनिस्ट्रेटीव ब्लॉक, सुरक्षा/अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इत्यादी सुविधांसह.	रु. १२००० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	३.CO२ - स्क्रबर(गरज / उत्पादन आधारित), युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम, दरवाजे, मटेरियल कन्व्हेईंग/होईस्ट सिस्टीम, स्वयंचलित संगणकीकृत प्रणाली, एचपीटी, बीओपीटी आणि डॉक लेव्हलर सिस्टीम (फक्त शीतगृह युनिट प्रकार- १ साठी लागू.)	कमाल रु. ५०.०० लाख / प्रकल्प

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
A.८	शीतगृह युनिट प्रकार -१-कांदा (सी.एस-१-कांदा)	
	१.शीतगृह युनिट प्रकार १ -कांदा (सी.एस.-१-कांदा) सिव्हिल बांधकाम PUF/PIR पॅनेल सह, अ‍ॅन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, अ‍ॅडमिनिस्ट्रेटिव ब्लॉक, सुरक्षा/अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इ.सुविधांसह.	रु. ९६०० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	२. शीतगृह युनिट प्रकार-१-कांदा (सी.एस-१-कांदा) सिव्हिल आणि पीइबीबांधकाम PUF/PIR पॅनेल सह, अ‍ॅन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, अ‍ॅडमिनिस्ट्रेटिव ब्लॉक, सुरक्षा /अग्निसुरक्षा आणिधोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इ. सुविधांसह.	रु. १२००० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	३. CO२ स्क्रबर, युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम, व्हेंटीलेशन सिस्टीम, विशेष स्टॅकिंग सिस्टीम, मटेरियल कन्व्हेईंग/होईस्ट सिस्टीम, दरवाजे, स्वयंचलित संगणकीकृत प्रणाली, एचपीटी, बीओपीटी आणि डॉक लेव्हलर सिस्टीम (फक्त शीतगृह युनिट प्रकार- १-कांदा साठी लागू.)	कमाल रु. २७८.०० लाख / प्रकल्प
A.९	शीतगृह युनिट प्रकार-२ (सी.एस-२)	
	१. शीतगृह युनिट प्रकार - (सी.एस-२) सिव्हिल आणि पीइबी बांधकाम PUF/PIR पॅनेल सह, अ‍ॅन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, अ‍ॅडमिनिस्ट्रेटिव ब्लॉक, सुरक्षा / अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इत्यादी सुविधांसह.	रु.१२००० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	२.CO२ स्क्रबर (गरज / उत्पादन आधारित), युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम, मटेरियल कन्व्हेईंग / होईस्ट सिस्टीम, दरवाजे, एचपीटी, बीओपीटी आणि डॉक लेव्हलर सिस्टीम, स्टॅकिंग सिस्टीम, उच्च हाताळणी	कमाल रु.१९५.०० लाख / प्रकल्प

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
	उपकरणे आणि स्वयंचलित संगणकीकृत प्रणाली लेबलिंग आणि ट्रेसिबिलिटी प्रणालीसह (फक्त शीतगृह युनिट प्रकार- २- साठी लागू.	
A.१०	शीतगृह युनिट प्रकार - २ नियंत्रित वातावरणासाठी (सी.एस-२-सी.ए.)	
	१.शीतगृह युनिट प्रकार - २ नियंत्रित वातावरणासाठी (सी.एस-२-सी.ए.) सिंहिल आणि पीइबी बांधकाम PUF/PIR पॅनेल सह, अ‍ॅन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, अ‍ॅडमिनिस्ट्रेटिव ब्लॉक, सुरक्षा/ अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इत्यादी सुविधांसह.	रु.१२००० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	२.C.A इतर घटक (अधिक माहितीसाठी NCCD च्या मार्गदर्शक सूचना पहा)	कमाल रु.९४०.०० लाख / प्रकल्प (C.A स्टोअरसाठी अ‍ॅड-ऑन्ससह जास्तीत जास्त अनुदान ९००.०० लाख)
A.११	शीतगृह युनिट प्रकार-४-सुके मसाले आणि बेदाणा (सी.एस-४)	
	१. शीतगृह युनिट प्रकार-४-सुके मसाले आणि बेदाणासाठी (सी.एस-४) सिंहिल बांधकाम, PUF/PIR पॅनेल, अ‍ॅन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, प्रशासकीय ब्लॉक, सुरक्षा/ अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इ. सुविधांसह.	रु.९६०० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	२. शीतगृह युनिट प्रकार-४-सुके मसाले आणि बेदाणा, एमएफपी इ.साठी (सी.एस-४) सिंहिल आणि पीइबी बांधकाम PUF/PIR पॅनेल, अ‍ॅन्टी-रुम्स, रेफ्रिजरेशन युनिट्स, इलेक्ट्रिकल इन्स्टॉलेशन, प्रशासकीय ब्लॉक, सुरक्षा/ अग्निसुरक्षा आणि धोका नियंत्रण आणि मूलभूत मॅजेनाइन स्ट्रक्चर इत्यादी सुविधांसह.	रु.१२००० प्रति मेट्रीक टन (कमाल मर्यादा ५००० मेट्रीक टन)
	३.कन्हेईग/होईस्ट सिस्टीम, दरवाजे, एचपीटी, बीओपीटी आणि डॉक लेव्हर सिस्टीम (फक्त शीतगृह युनिट प्रकार-४ सुके	कमाल रु. ३१.०० लाख / प्रकल्प

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
	मसाले आणि बेदाणासाठी लागू.)	
A.१२	नवीन तंत्रज्ञान राबविणे / शीतगृह आधुनिकीकरण	
	i) आधुनिकीकरण (रेफ्रिजरेशन आणि युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम)	कमाल रु.१२५.०० लाख (युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीमसाठी ५.०० लाख रुपये/ प्रकल्प) रेफ्रिजरेशनच्या आधुनिकीकरणासाठी शीतगृह क्षमतेच्या कमाल रु.३००० प्रति मेट्रीक टन
	ii) आधुनिकीकरण (इन्सुलेशन)	कमाल रु.१२०.०० लाख इन्सुलेशनच्या आधुनिकीकरणाकरीता कमाल रु.१८०० प्रति मेट्रीक टन
	iii) आधुनिकीकरण (कृत्रिम रेफ्रिजरंट्स)	रेफ्रिजरंट गॅसेसच्या आधुनिकीकरणासाठी कमाल रु. १.२ लाख / प्रकल्प, परंतु ५००-१००० च्या श्रेणीतील GWP असलेल्या रेफ्रिजरंट गॅसेससाठी कमाल २०००/ कि.ग्रॅ. आणि १०००-१५०० च्या श्रेणीतील GWP असलेल्या रेफ्रिजरंट गॅसेससाठी कमाल १४००/कि.ग्रॅ.
	iv) आधुनिकीकरण (स्वयंचलित संगणकीकृत प्रणाली लेबलिंग आणि ट्रेसिबिलिटी प्रणालीसह)	कमाल रु. ३.५ लाख / प्रकल्प क्यूआर /बार कोड लेबलिंग, शेतकऱ्यांची माहिती, शेतमाल वाण व आवक दिनांक इ. माहिती तयार करण्यासाठी सॉफ्टवेअरसह स्वयंचलित संगणकीकृत प्रणाली
	v) आधुनिकीकरण (एकत्रित घटक)	कमाल रु.४३.५० लाख /प्रकल्प पर्यायी तंत्रज्ञान, ज्यामध्ये पुढील एकत्रित घटकांचा समावेश आहे: अ. बाष्प शोषण/फेज चेंज मटेरियल (पीसीएम)/सोलर पीव्ही पॅनल्स/सोलर थर्मल सिस्टीम. ब. लेबलिंग आणि ट्रेसिबिलिटी सिस्टीम क. युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम
	vi) आधुनिकीकरण (युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम)	कमाल रु.५.०० लाख/प्रकल्प युनिफाइड कंट्रोल सिस्टीम हा एक स्वतंत्र घटक म्हणून उपलब्ध आहे.

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
A.१३	शीतवाहन	अनुदान परिगणनेसाठी प्रति मेट्रीक टन रु. ३.४५ लाख गृहीत धरले जातील. किंमत किमान ४ मेट्रीक टन ते कमाल १४ मेट्रीक टन पर्यंत प्रति मेट्रीक टन आधारावर यथा प्रमाणाआधारे(Pro-rata basis) मोजली जाईल.
A.१४	प्राथमिक प्रक्रिया केंद्र (हा घटक फक्त MIDH योजनेच्या इतर घटकांसोबत जोडलेला असावा)	रु. ३५.०० लाख प्रति युनिट
A.१५	रायपनिंग चेंबर(सी.एस-३)	
	I. नॉन-प्रेसराईझ्ड रायपनिंग चेंबर (सी.एस-३)	रु. १.०० लाख प्रति मेट्रीक टन
	II. प्रेशराईझ्ड रायपनिंग चेंबर (सी.एस-३)	रु. १.२० लाख प्रति मेट्रीक टन
A.१६	कमी खर्चाचे कांदाचाळ / लसूण साठवणूक गृह (Metallic)	रु. ८००० प्रति मेट्रीक टन
A.१७	पुसाझिरो एनर्जी कूल चेंबर (१०० किलो)	रु. ४००० प्रति युनिट
A.१८	सोलरक्रॉप ड्रायर (२४ तासांच्या बॅकअपसह)	रु.२.५० लाख प्रति युनिट ७० कि.ग्रॅ क्षमतेसाठी आणि रु. ३.५० लाख प्रति युनिट १०० कि. ग्रॅ क्षमतेसाठी (कमाल मर्यादा ५ युनिट्स प्रति लाभार्थी)
A.१९	एकात्मिक शीतसाखळी प्रकल्प (एकात्मिक पॅक हाऊस/ संकलन एकत्रीकरण केंद्र आणि शीतवाहन हे घटक अनिवार्य आहेत.)	कमाल रु.१०००.०० लाख प्रति प्रकल्प (उपरोक्त नमूद A-२ ते A-१३ घटकांपैकी कमीत कमी २ घटकांचा समावेश असावा.)
A.२०	एकात्मिक पुरवठा साखळी प्रकल्प	कमाल रु. २०००.०० लाख प्रति प्रकल्प

B. पणन सुविधा स्थापन करणे

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
B.१	ग्रामीण बाजारापेठ/अपनी मंडी/थेट बाजार	रु.२५.०० लाख
B.२	वातावरण नियंत्रित रिटेल बाजार/विक्री दालन	रु.२०.०० लाख प्रति युनिट
B.३	स्थायी / फिरते विक्री केंद्र - शीत चेंबर्सच्या सुविधेसह	रु.३०००० प्रति युनिट
B.४	सुधारित रिटेल रेफल व्हॅन रिटेल काउंटरसह (एकात्मिक पॅक हाऊसशी जोडलेली)	रु.२०.०० लाख (३ मेट्रीक टन लोडिंग क्षमता)

C. अन्नप्रक्रिया

अ.क्र.	घटक	आर्थिक मापदंड
C.१	मूल्यवर्धनासाठी दुय्यम प्रक्रिया युनिट	रु.१००.०० लाख प्रति युनिट

ई) योजनेच्या संनियंत्रण व अंमलबजावणीसाठीच्या समित्या :- या योजनेची अंमलबजावणी व संनियंत्रण करण्यासाठी राज्य, जिल्हा स्तरावर खालील प्रमाणे समित्या गठीत करण्यात येतील.

१) राज्यस्तरीय समिती रचना :-

१. आयुक्त कृषी - अध्यक्ष
२. कृषी संचालक (सर्व) कृषी आयुक्तालय, पुणे - सदस्य
३. विभागीय कृषी सहसंचालक सर्व - सदस्य
४. संचालक विस्तार (सर्व कृषी विद्यापिठे) - सदस्य
५. महाव्यवस्थापक, अग्रणी बँक - सदस्य
६. उपसंचालक, आत्मा (सामेती) - सदस्य सचिव

कार्यकक्षा :- योजना अंमलबजावणीचा आढावा घेणे व योजनेमधील घटकांची अंमलबजावणी करण्याकरिता सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करणे.

२) जिल्हास्तरीय समिती रचना :-

१. विभागीय कृषी सहसंचालक - अध्यक्ष
२. जिल्हा अधीक्षक कृषी अधिकारी - सदस्य
३. जिल्हा अग्रणी बँक - सदस्य
४. उपविभागीय कृषी अधिकारी - सदस्य
५. कृषी विज्ञान केंद्र / कृषी विद्यापीठ यांचे प्रतिनिधी - सदस्य
६. पुरस्कार प्राप्त शेतकरी २ - सदस्य
७. कृषी विकास अधिकारी - सदस्य
८. प्रकल्प संचालक आत्मा - सदस्य सचिव

वरील समित्यांची वर्षातून किमान तीन वेळा बैठक होईल. योजना अंमलबजावणीच्या दृष्टीने समितीमध्ये आवश्यकता भासल्यास इतर सदस्यांना देखील निमंत्रित करता येईल.

(४) “मुख्यमंत्री शेतकरी ड्रोन” या नामाभिधानाने ड्रोन उपलब्ध करून देणे:-

कृषि क्षेत्रात ड्रोनच्या वापरास पुरेशा संधी असून सद्यस्थितीत त्याचा विविध पिकांच्या वाढीच्या अवस्थेत कीटक नाशके, सूक्ष्म मूलद्रव्ये, विद्राव्य खते फवारणी या बाबी व्यतिरिक्त कृषि क्षेत्राशी निगडित इतर कामांसाठी देखील वापर करता येतो. ड्रोन वापरामुळे शेतीतील कामांसाठी लागणाऱ्या मजुरांचा तुटवडा, शेतीतील कामांना लागणारा वेळ, अकार्यक्षम फवारणी, पाण्याची बचत, शारिरीक त्रास, औषध मारण्याने शेतक-यांस होणारे वेगवेगळे आजार, उंच पिकांवर फवारणी करणे व अकिफायतशीर खर्च इत्यादी समस्यांचे निराकरण होण्यास मदत होते. याखेरीज शेतकऱ्यांकरिता रोजगाराच्या संधी देखील उपलब्ध होतात. या सर्व बाबी विचारात घेऊन “मुख्यमंत्री शेतकरी ड्रोन” या नावाने राज्यात एकूण ५००० ड्रोन उपलब्ध करून देण्यास शासनाची मान्यता देण्यात येत आहे.

अ) उद्देश :-

१. शाश्वत ग्रामीण रोजगार निर्माण होईल आणि उत्पादकता सुधारेल.
२. दरमहा सरासरी रु. १.०० लाख कमाईची क्षमता असल्याने रोजगार निर्मिती चांगली होईल.
३. कमी किमतीत शेतक-यांना ड्रोन फवारणी सुविधा निर्माण केली जाईल. या उपक्रमामुळे उत्पादन खर्च कमी होऊन पीक उत्पादन वाढेल.
४. पर्यावरण संवर्धन चांगले होईल.
५. अधिक कार्यक्षम शेती पध्दती विकसित होण्यास मदत होईल.

ब) स्वरूप:-

- महाराष्ट्र राज्यात सद्यस्थितीत डीजीसीए परवानाधारक ड्रोन “कृषि यांत्रिकीकरण उपअभियान” व “राज्य पुरस्कृत कृषि यांत्रिकीकरण” या योजनांतून कृषि पदवीधर यांना खरेदी किंमतीच्या ५० % किंवा रु. ५.०० लाख यापैकी जे कमी असेल व इतर लाभार्थ्यांना खरेदी किंमतीच्या ४०% किंवा रु. ४.०० लाख यापैकी जे कमी असेल ते अशा प्रकारे ड्रोन खरेदीसाठी अनुदान मिळते.
- शेतीतील ड्रोनचे महत्त्व लक्षात घेता, केंद्र शासनाने “नमो ड्रोन दीदी” योजनेंतर्गत NRLM अंतर्गत स्वयंसहाय्यता महिला बचत गटांना ड्रोनसाठी खरेदी किंमतीच्या ८० % किंवा ८.०० लाख यापैकी जे कमी असेल ते, अशाप्रकारे अनुदान देणे मंजूर केलेले आहे. त्याच धर्तीवर “मुख्यमंत्री शेतकरी ड्रोन” या नावाने शेतकऱ्यांना ड्रोन उपलब्ध करून देण्यात येतील.
- ड्रोनचे वाटप शेतकरी बचत गट, शेतकरी उत्पादक कंपनी, शेतकरी उत्पादक संस्था, आत्मा अंतर्गत शेतकरी गट ग्रामीण युवा मदत गट इत्यादींना करण्यात येईल.
- यात एकूण ५००० ड्रोन शेतकरी बचत गट, शेतकरी उत्पादक कंपनी, शेतकरी उत्पादक संस्था, आत्मा अंतर्गत शेतकरी गट, ग्रामीण युवा मदत गट इत्यादींना ८०% च्या मर्यादेत अनुदानावर देण्यात येतील. सदर योजनेतील लाभार्थ्यांना ड्रोन, कृषि यांत्रिकीकरण उपअभियान योजनेतील मार्गदर्शक सूचनेनुसार खरेदी करावे लागतील. तसेच, उपरोक्त गटांमध्ये/संस्थामध्ये कृषि पदवीधर असणे बंधनकारक राहील.

क) अनुदानाचे/निधीचे स्वरूप/उपलब्धता :-

- **शासकीय अनुदान :** खरेदी किमतीच्या ८० % किंवा रु.८.०० लक्ष यापैकी जे कमी असेल ते, अनुदान देण्यात येईल.
- अशाप्रकारे, ५००० ड्रोन उपलब्ध करून देण्यासाठी अधिकतम रु.४०० कोटी इतके अनुदान देय राहील.
- **लाभार्थी सहभाग :** उर्वरित २० % इतकी रक्कम लाभार्थी उभी करेल.

२. कृषि समृद्धी योजने अंतर्गत उपरोक्त प्रस्तावित ४ घटकांसाठी ३ वर्षात आवश्यक सुमारे रु.५६६८ कोटी इतक्या निधीस खालीलप्रमाणे मान्यता देण्यात येत आहे.

अ. क्र.	योजनेचे नाव	भौतिक लक्षांक	आवश्यक निधी (रु.कोटी)
१	रुंद सरी वरंबा (BBF) यंत्र	२५,०००	१७५.००
२	वैयक्तिक शेततळे	१४,०००	९३.००
३	शेतकरी सुविधा केंद्र उभारणी	२७७८	५०००.००
४	मुख्यमंत्री शेतकरी ड्रोन	५,०००	४००.००
एकूण			५६६८.००

३. वरील सर्व घटक शेतकऱ्यांना उपलब्ध करून देतांना पुढील महत्त्वाच्या बाबी/पद्धती अनुसरण्यात येतील:-

१. प्रस्तावित घटक सन २०२५-२६ ते २०२७-२८ या ३ वर्षांसाठी उपलब्ध करून देणे प्रस्तावित असून, बाबनिहाय प्रगतीनुसार निधी खर्च करण्यात यावा.
२. अर्जदार शेतकरी महाराष्ट्र राज्यातील ७/१२ धारक असणे आवश्यक आहे.
३. शेतकऱ्याकडे ॲग्रीस्टॉक फार्मर नोंदणी क्रमांक असणे आवश्यक आहे.
४. लाभार्थी शेतकऱ्यांनी कृषी विभागाच्या महाडीबीटी प्रणालीद्वारे ऑनलाईन अर्ज केल्यावर, प्रथम अर्ज करणाऱ्यास प्रथम प्राधान्य (FCFS) या तत्त्वावर लाभार्थी निवड करण्यात येईल.
५. निवड झालेल्या लाभार्थ्यांना DBT तत्त्वावर आधार संलग्न बँक खात्यात अनुदान जमा करण्यात येईल.
६. सर्व घटकांमधील लाभार्थी निवड प्रक्रिया झाल्यानंतर कृषि समृद्धी योजने अंतर्गत निधी उपलब्धतेनुसार, प्रत्येक घटकास उपलब्ध करून द्यावयाच्या निधीच्या प्रमाणाबाबत निर्णय शासनस्तरावर घेण्यात येईल.

४. कृषि समृद्धी योजने अंतर्गत वरील घटकांच्या अंमलबजावणीसाठी होणारा खर्च, कृषि समृद्धी योजनेच्या पुढील लेखाशिर्षाखाली मंजूर तरतूदीतून भागविण्यात यावा.

२४०१, पीक संवर्धन

००, ११५, लहान/सीमान्त शेतक-यांची आणि शेतमजुरांची योजना

(००) (००) (०९) कृषि समृद्धी योजना

(१००% राज्य योजना) (कार्यक्रम)

(२४०१ बी ६७१)

३३, अर्थसहाय्य

५. राज्यात स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या सार्वत्रिक निवडणूका, २०२५ चा कार्यक्रम जाहीर झाल्याच्या पार्श्वभूमीवर, कृषि समृद्धी योजनेंतर्गत अंतर्भूत वरील घटकांची अंमलबजावणी करताना आदर्श आचारसंहितेचे पालन करण्यात यावे, असे सर्व संबंधित अंमलबजावणी यंत्रणांना सूचित करण्यात येत आहे.

६. प्रस्तुत शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक २०२५११०७१३४२५२४४०१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(प्रतिभा पाटील)

उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा.राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव
- ३) मा.उपमुख्यमंत्री (नगरविकास व गृहनिर्माण) यांचे अपर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव
- ४) मा.उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) यांचे सचिव
- ५) मा.मंत्री (कृषि) यांचे खाजगी सचिव/ विशेष कार्य अधिकारी
- ६) सर्व मा.मंत्री यांचे खाजगी सचिव/ विशेष कार्य अधिकारी
- ७) सर्व मा.विधानसभा / मा. विधानपरिषद सदस्य
- ८) मा.मुख्य सचिव यांचे सह सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२
- ९) अपर मुख्य सचिव (वित्त), वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
- १०) अपर मुख्य सचिव (नियोजन), नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२
- ११) अपर मुख्य सचिव (कृषि) यांचे स्वीय सहायक, कृषि व पदुमविभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२

- १२) प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
- १३) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई
- १४) सर्व विभागीय महसूल आयुक्त (कोकण, नाशिक, पुणे, औरंगाबाद, अमरावती, नागपूर)
- १५) आयुक्त (कृषि), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १६) कुलगुरु, सर्व कृषि विद्यापीठे
- १७) सर्व जिल्हाधिकारी
- १८) सर्व कृषि संचालक, कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १९) सर्व विभागीय कृषि सहसंचालक
- २०) सर्व जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी
- २१) महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२, (लेखापरिक्षा), मुंबई.
- २२) महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२, (लेखा व अनुज्ञेयता), मुंबई
- २३) महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२, (लेखापरिक्षा), नागपूर
- २४) महालेखापाल, महाराष्ट्र-१/२, (लेखा व अनुज्ञेयता), नागपूर
- २५) संचालक, लेखा व कोषागारे, मुंबई
- २६) संचालक, अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय, मुंबई.
- २७) सह संचालक, लेखा व कोषागारे, संगणक कक्ष, नवीन प्रशासन भवन, ५ वा मजला, मुंबई
- २८) अधिदान व लेखाधिकारी, मुंबई
- २९) सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी, पुणे
- ३०) सहाय्यक संचालक (लेखा-१), कृषि आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- ३१) सर्व तहसिलदार
- ३२) सर्व तालुका कृषि अधिकारी
- ३३) कक्ष अधिकारी (२-ओ), कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय विकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
- ३४) निवडनस्ती, कार्यासन ११-ओ.